

(فه‌توای تایبه‌ت به‌ده‌هل جه‌ج و عومره)

قال الله تعالى: {فاسألوا أهل الذکر إن کتتم لنا تعلمون} (سورة النحل: ۴۳).

الحمد لله والصلاة والسلام على سيدنا رسول الله وعلى آله وصحبه والتابعين بإحسان لهم إلى يوم الدين:
ئه‌نجومه‌نی بالای فه‌توا له‌ دانیشه‌تی خۆیدا رۆژی سێ شه‌مه‌مه ۲۷ ذي القعدة ۱۴۴۰ هـ = ۲۰/۷/۲۰۱۹، سه‌بارته‌ به‌و
پرسیارانه‌ی ئاراسته‌ی کرابوون بۆ شیوازی شه‌رعی ئه‌نجامدانی به‌ده‌هل جه‌ج و عومره، پاش لیکۆلینه‌وه‌و گه‌رانه‌وه‌و بۆ
سه‌رچاوه‌ شه‌رعییه‌کان به‌ تایبه‌ت مه‌زه‌به‌ی ئیمامی شافیعی (رحمه‌ الله‌ تعالی) ئه‌م فه‌توایه‌ی خواره‌وه‌ی دا:
ئاشکرایه‌ که‌ جه‌جکردنی مائی خودا پایه‌یه‌که‌ له‌ پایه‌کانی ئیسلام و پێویسته‌ له‌سه‌ر ئه‌و که‌سه‌ی که‌ له‌سه‌ری
واجب بووه‌ له‌کاتی خۆیدا ئه‌نجامی بدات، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووی { ولله‌ على الناس حج البيت من استطاع إليه
سبیلا }^(۱)

هه‌روه‌ها عومره‌یش واجب‌ه‌ ئه‌نجام بدری‌ت وه‌ک جه‌ج به‌ ئایه‌تی پیرۆزی: {واتموا الحج والعمرة لله}^(۲)
به‌لام ئه‌گه‌ر نه‌یتوانی به‌خودی خۆی جه‌ج بکات ئه‌وا له‌ سه‌ری لا ناچیت مادام ده‌سه‌لاتی ماددی هه‌بیت، چونکه
وه‌ک پێشه‌وامان شافیعی (رحمه‌ الله) فه‌رمویه‌تی: " (استطاعة) و توانا له‌ ئایه‌ته‌که‌دا دوو به‌شه‌: به‌خودی خۆی یان به
له‌جیاتی (بدل) ئه‌گه‌ر به‌خودی خۆی نه‌یتوانی، ئه‌مه‌یش به‌ پێی به‌لگه‌کانی قورئان و سوننه‌ت و ئیجماعی زانایان^(۳).
ئه‌گه‌ر ئه‌و که‌سه‌ی جه‌جی له‌سه‌ر واجب بوو مرد، ئه‌وا واجب‌ه‌ جه‌جی بۆ بکری‌ت له‌ ته‌ریکه‌و میراتی خۆی جا
میراتگر بیکات یان که‌سیکی بیانی، وه‌سیه‌تی کردبیت یان نا، وه‌ک پێشه‌وا (النووي) ده‌فه‌رموویت: " تجب الاستنابة
عن الميت إذا كان قد استطاع في حياته ولم يحج هذا إذا كان له تركة وإلا فلا يجب على الوارث، ويجوز للوارث والأجنبي
الحج عنه سواء أوصى به أم لا"^(۴).

ئه‌گه‌ر ئه‌و که‌سه‌ی جه‌جی له‌سه‌ر واجب بوو له‌ ژياندا بوو به‌لام نه‌یده‌توانی ئه‌نجامی بدات و ده‌سه‌لاتی هه‌بوو
ئه‌وکات له‌ سه‌ر رای زانایانی ئه‌هلی سوننه‌ت جائیزه‌ که‌سیکی دیکه‌ له‌جیاتی ئه‌و جه‌ج بکات به‌تیبینی کردنی ئه‌م
تیبینیانه‌ی لای خواره‌وه‌:

(۱) (سورة آل عمران: ۹۷).

(۲) (سورة البقرة: ۱۹۶).

(۳) الأم للإمام الشافعي كتاب الحج: (۲/ ۱۱۹).

(۴) الإيضاح في مناسك الحج والعمرة للنووي (ص: ۱۰۰).

یهکههه: ئهه کهسهی که له جیاتی کهسیکی دیکهی مردوو، یان پهککهوته، یان بهسالاچوو، یان نهخوشیکی وا که چاوهروانی چاکبوونهوهی لینهکریت چهج بکات پیویسته:

أ - بۆ خۆی چهجی روکنی ئیسلامی ئههجامدابیت و هیهج چهجی نهزر و قهزای لهسهه نهبیت. وهک زانایانی ئیسلام فهرمووینه، پیشهوا (أبو الحسن ابن المحاملي الشافعي) فهرمویهتی: " ولا يجوز أن يحج أحد عن أحد، ولا أن يعتمر عنه إلا بعد أن يكون قد أدي عن نفسه حجة الإسلام"^(۱).

ههروهها پیشهوا أبو الحسن الماوردی دهفهرمویت: "فإن استطاع بماله دون بدنه لزمه أن يستنيب عنه في الحج من قد حج عن نفسه وإن استطاع ببدنه دون ماله فلا حج عليه إلا أن يكون من اهل الحرم أو من حضره"^(۲).

ب - پهککهوتهکه قهبوولی بکات و ریگی پی بدات، به ئههجامدانی بهدهل چهجهکه. قال الإمام النووي: " وأما المغضوب (العاجز) فلا يصح الحج عنه بغير إذنه "^(۳).

ج - ههه نهخوشیک، یان بهیهیزیک، یان کهسی شیت که له چاکبوونهوهی بی ئومید نهبین درووست نیه چهجی له جیاتی بکری، وه ئهگهه پيش نهخوش بوون و بهیهیزی، یان شیت بوونی، چهجی لهسهه واجب بوو بوو، پاشان مرد دهبیت بهدهل چهجی بۆ بکریت له میراتی خۆی، ئهگهه میراتیسی لهدوا بهجی نهه ما سونهته که بۆی بکریت^(۴). جا ئهه کهسهی بۆی دهکات میراتگری خۆی بیت یان کهسیکی بیگانه بیت گرفت نییه، وهک پیشهوا محیی الدین النووی دهفهرمویت: " هذا إذا كان له تركة وإلا فلا يجب على الوارث، ويجوز للوارث والأجنبي الحج عنه سواء أوصى به أم لا"^(۵).

دووهم: بهکریگرتن بۆ چهجکردن له جیاتی کهسی پهککهوته، یان مردوو دوو جوهره:

أ. بهکریگرتنی له ئهستۆ (بدل الذمة) وهک ئهوهی بلی: به ئهوهنده کرییه خستمه ئهستۆت چهجیک بۆ من یان بۆ فلانه کهس، یان بۆ ئهه مردوو بهکیت. جا دهتوانی بهکریگراوهکه بهخۆی، یان یهکیکی تر بهکری بگریت چهجهکه بکات، وه ئهگهه کهسیکی دیکهی بهکری گرت دهبی کهسیکی خواناس و باوههپیکراو بیت و دهبی به وردی بگههپیت و پرسیار بکات بۆ دۆزینهوهی ئهه جوهره کهسه وه درووست نیه ههروا به ئاسانی و ئاسایی بریک پاره بدات

(۱) اللباب في الفقه الشافعي لابن المحاملي كتاب الحج (ص: ۲۰۹).

(۲) الإقناع للماوردی (ص: ۸۳).

(۳) الإيضاح في مناسك الحج والعمرة مع حاشية الإفصاح (ص: ۱۰۰).

(۴) - مختصر المزني (۸ / ۱۵۸). الإيضاح في مناسك الحج والعمرة مع حاشية الإفصاح: (ص: ۱۰۰. ۱۰۱).

(۵) الإيضاح في مناسك الحج والعمرة للنووي (ص: ۱۰۰). وقال ابن قاضي شهبة في بداية المحتاج في شرح المنهاج (۱ / ۲۲۶): " فمن مات وفي ذمته حجٌ وجب الإحجاج عنه من تركته".

به كهسيك، يان كۆمپانيايهك كه نهيناسييت و له ههئسوکهوتی ناگادار نهبييت تا بهدهل حهجي بۆ بکات بهم شیوهیه ئهوه حهجه نايهته دی و قهبوول نيه، فهززهکەش لهسەر ئهوه كهسهی كه حهجهکهی بۆ کراوه لاناچييت، بهداخهوه ئهمرۆ له کورستانی خۆماندا ئهوه جوړه بهدهل حهجانه بۆته ديارده و عورفيکی خراب، لهبهر ئهوهی به هيچ شیوهیهك، ئهوه كهسهی كه بهکريگرتنی له ئهستۆدایه ناگادار نيه لهوهی، كه ئایا نووسینگهکه، يان كهسهکه، کارهکهی به باشی ئهنجام دهوات يان نا ^(۱)!

وههروهها دروست نيه لهو بره پارهییه كه بهدهلهکه وهريدهگرئولهسهری ريكدهكهون، دوايي كه كهسيکی ديكه بهبهدهل دهگرئ لهجياتی خوی هيچی بۆ خوی ههئبگرئ، بهداخهوه ئيستا ههنديك كهس فيربوون لهسهرپارهیهکی ديارى کراو ريكدهكهون لهگهئ ئهوه كهسهی كه وا برپاره بهدهل حهجي بۆ بهيننهوه - يان بۆ مردوووهکهی - و پارهکهی لئ وهردهگرن لهوئ بهههزرانتر كهسيکی ديكه بهکري دهگرن و پارهکهی كه دهمينيتهوه بۆ خويانی ههئدهگرن، ئهم بر پارهییه بهبی ناگاداری خاوهنهکهی كه بهدهل بۆ کراوهکهیه حهرامه.

چونكه زوربهی ئهوه كهسانهی دهیانهوئ بهدهل حهجیان بۆ بهيننهوه زانياريان لهسهر ئهوه نيهه كه لهوئ ئهوانه به ههزرانتر خهئکی ديكه بهکري دهگرن، ههروادهزانن نرخهکه بهو شیوهیهیه؛ چونكه ئهگهر بزائن بهههزرانتر ههیه ئهوه پاره زيادهیه نادهن به ئهوان، ئهوهش غهپرره، پيغهمبهريش - صلی الله عليه وسلم - ريگري کردوو له غهپرره.

بهئام ئهگهر خاوهن پارهکه ناگاداری ئهوهبوو كه ئهوه كهسه لهوئ به ههزرانتر بهدهليك دهگرئ، يان كه لهوئ بهههزرانتر بهدهليکی گرت و هاتهوه زيادهکهی بۆ رعت کردهوه و ئهويش پيی دايهوه و گهردنی نازاد کرد، ئهوه لهم دوو حالهتهدا دروسته و پارهکه حهلال دهبی.

ب - بهکريگرتنی خودی بهکريگيراوهکه - بدل العين - وهك ئهوهی بلئ: به ئهوهنده کرييه، تۆم بهکري گرت تا خۆت لهجياتی من يان فلانه كهسی مردوو حهج بکهيت.

مهرجهکانی ئهم بهکريگرتنه، ئهمانهن:

- ۱- پيويسته بهکريگرتنهکه لهو کاتهدا بييت كه خهئکی خويان بۆ سهفهري حهج ناماده دهکهن و نزيکه دهرهچن و برۆن.
- ۲- پيويسته بهکريگيراوهکه ئهپرکان و واجباتی حهج بزانييت.

^(۱) - پۆلی لیژنهی فهتوا له کورستان: ۱۵۸ و پووناکی رب العالمين: ۳۱۴/۲.

۳. به کریگیروه که گشت واجباته کانی حه ج به خوئی بکات، و کهس له جیاتی خوئی به کری نه گری، مه گهر له (رمی)، نه گهر عوزری شهرعی بو دروست بوو نه وه ده توانیٔ جیگریک بو خوئی دابنیٔ، به لام نابی تا کاتی ته واوبوونی (رمی) نه رزی مینا به جیبهیلٔیت تا رهمیه کهی له بری ده کریٔ. وه نه گهر حازریش بیٔ له گه لی نه وا باشتره ^(۱). ههروه ها نا بیٔ ته رکی شه و مانه وه بکات له مینا، نه گهر ته رکی هه موو شه وه کانی کرد نه وا خوینیکی له سهر واجب ده بیٔ، ته نه نه ت نه گهر نه خویشیش بیٔ نه مه رای جومهوری زانایانه، پی شه وا (ابو الحسن الماوردی) ده فه رمویٔ روخسه ت ته نها بو وشتره وان و نه هلی سقایه ی به نی عه باسه وه ک ده فه رمویٔ: " فلا یجوز ترک المبیٔ بمنی إلا لمن رخص له رسول الله {صلى الله عليه وسلم} في ترك المبیٔ بها وهما طائفتان : أحدهما : رعاة الإبل ، والطائفة الثانية أهل سقایة العباس، قال الشافعی: دون غیرهم من السقایات ، وسواء من ولي القیام علیها منهم أو من غیرهم " ^(۲).

خو نه گهر ناچار بوو دروسته ته قلیدی رای حه نه به لیه کان بکات که نه خویشیش لای نه وان حوکی شو ان و خاوه ن مه سله حه تی بالای هه یه وه ک ئیبن قودامه له المغنی دا ده فه رمویٔ: " أهل الأعدار من غیر الرعاء ، كالمرضى، ومن له مال یخاف ضیاعه ، ونحوهم ، كالرعاء في ترك البیتوته لأن النبی (صلى الله عليه وسلم) رخص لهؤلاء تنبیها علی غیرهم، أو نقول: نص علیه لعنی وجد فی غیرهم ، فوجب إلحاقه بهم " ^(۳).

سییه م: عومره هینانه وه له جیاتی که سی دیکه دروسته، به و مه رجه ی نه و که سه ی، که عومره ی بو ده کریٔ:

^(۱) قال ابن قدامة في المغنی (۵ / ۳۷۹): " فصل : إذا كان الرجل مریضا ، أو محبوسا ، أو له عذر ، جاز أن یستنب من یرمی عنه . قال الأثرم : قلت لأبی عبد الله : إذا رمی عنه الجمار ، یشهد هو ذاك أو یكون فی رحله ؟ قال : یعجبنی أن یشهد ذاك إن قدر حین یرمی عنه . قلت : فإن ضعف عن ذلك ، أیكون فی رحله ویرمی عنه ؟ قال : نعم . قال القاضي : المستحب أن یضع الحصى فی ید النائب ، لیكون له عمل فی الرمی . وإن أغمی علی المستنب ، لم تنقطع النيابة ، وللنائب الرمی عنه ، كما لو استنابه فی الحج ثم أغمی علیه . وبما ذكرنا فی هذه المسألة قال الشافعی ، ونحوه قال مالك . "

^(۲) الحاوی الکبیر للماوردی ط دار الفکر (۴ / ۵۱۷).

^(۳) المغنی لابن قدامة-تحقیق التركي (۶۲۰ / ۵ / ۳۷۹).

۱- مردوو بیټ و عومرهی نهکردیټ و وهسیهتیشی کردیټ، ئهگهر وهسیهتی نهکردبوو جائیزه عومرهی سوننهتی بو بکریټ لای هندیك له شافیعیهکان و لای حهنبهلیهکانیش^(۱)، بهلام عومرهی واجب جائیزه بهبی وهسیهتکردنیش، وهحوکمی بهدهلی عومرهیش بهگشتی وهك حوکمی بهدهل حهج وایه که پیشتر باسما کرد.

۲- پهککهوته (معضوب) بیټ مانای نهتوانی بههوی نهخوشیهوه، یان بههوی تهمن زوری عومره بکات، جاج عومرهی واجب بیټ، یان سوننهت^(۲).

چوارهم: جائیزه پیاو لهجیاتی ئافرهت، یان به پیچهوانهوه ئافرهت لهجیاتی پیاو حهج و عومره بو یهکتری بکهن.

پینجهم: بو ئیحرام بهستن و نیهتهینانی حهج ئهوکهسهی که بهدهلهکه ئهئجامدهدات دهبیټ له میقاتیکی شوینی (مکانی) شهرعی ئیحرام بهستی، بهلام ئهگهر دانیشتویکی شاری مهککه، لهجیاتی کهسیکی دیکه، که دانیشتووی شاری مهککه نییه ئیحرام بهستی له فهرموودهیهکی ئیمامی شافیعیدا هاتوو، که ئیمامی (جمال الدین الطبری) به بهیژی داناوه: درووسته ههر لهناو شاری مهککه ئیحرام بهستی و هیج خوینیشی ناکهویته سهر^(۳)، نیهتیش به دل و زمان دههینیت^(۴)، بهم جوړه: (نویت الحج والعمرة عن فلان أو فلانة- وأحرمت به، أو بها، عنة أو عنها لله تعالی)، واته بلی: (نیهتمه حهج، یان عومره دهکهم لهجیاتی فلانه کهس وه ئیحرامم پی بهست له جیاتی ئهوه بو خوی گهوره) وهك له (المقدمة الحضرمية) دا هاتوو: " وإن حج أو اعتمر عن غيره قال: نويت الحج أو العمرة عن فلان أو فلانة وأحرمت به لله تعالی"^(۵).

تیبینی:

۱- ئهسل (بدل العين) له نهك (بدل الذمة)، بویه باشتر وایه که بهکریگیارهکه خودی خوی بهدهل حهج یان عومرهکه ئهئجام بدات.

(۱) قال ابن قدامة المقدسي في المغني لابن قدامة-تحقيق التركي (۶۲۰) (۵/ ۲۷): " ولا يجوز الحج والعمرة عن حي إلا بإذنه ، فرضا كان أو تطوعا لأنها عبادة تدخلها النيابة ، فلم تجز عن البالغ العاقل إلا بإذنه ، كالزكاة ، فأما الميت فتجوز عنه بغير إذن ، واجبا كان أو تطوعا ؛ لأن النبي صلى الله عليه وسلم أمر بالحج عن الميت، وقد علم أنه لا إذن له ، وما جاز فرضه جاز نقله ، كالصدقة".

(۲) - الإيضاح للنووي ص ۱۰۰ .

(۳) - روناکی رب العلمین: ۳۱۶/۲ ، ۳۲۴/۲ .

(۴) قال الإمام النووي في المجموع شرح المذهب (۷/ ۲۲۴): " قال أصحابنا ينبغي لمريد الاحرام أن ينويه بقلبه ويتلفظ بذلك بلسانه، ويلبي فيقول بقلبه ولسانه نويت الحج وأحرمت به لله تعالی لبيك اللهم لبيك إلى آخر التلبية".

(۵) المقدمة الحضرمية بافضل الحضرمي (ص: ۱۴۶).

۲. کهسی بهکریگیروا نابیت ببیته (بدل) لهبری زیاتر له کهسیک بۆ چهج و عومره.
۳. نابیت نیهتی کهسی بهکریگیروا تهنها پارهو دونیا بیت، بهلکو ته نها نیهتی ئهجامدانی عیبادهت و یارمهتی دانی براو خوشکی موسلمان و زیارهتی شوینه پیروژهکان بیت.
۴. دروست نیه ئه و کهسهی بهدهلیک ددهؤزیتهوه لهو پارهییه وهریدهگری هیج بریک بۆ خوی بگیریتهوه، بهبی ئاگاداری خاوهنهکهی. ههروهک زانایان له مهسهلهی (الإجارة على الذمة) دا باسیان کردوه^(۱) و پیشتریش رونمان کردهوه.

(والله تعالى أعلم)

وصلی الله علی سیدنا محمد واله وصحبه والحمد لله أولا وآخرا.

ئهنجومهنی بالای فهتوا له ههریمی کوردستان

ههولیر / ۲۷ ذی القعدة ۱۴۴۰ هـ = ۷ خهزمانان ۲۷۱۹ ک = ۲۰۱۹/۷/۳۰ ز

^(۱) روضة الطالبین وعمدة المفتین للإمام النووي: (۵/ ۲۲۳).